

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
 МАДАНИЯТ ВА СПОРТ ИШЛАРИ ВАЗИРЛИГИ
 ЎЗБЕКИСТОН ДАВЛАТ САНЪАТ ВА МАДАНИЯТ ИНСТИТУТИ

“Санъатшунослик ва маданиятшунослик” кафедраси

“Саҳна ва экран санъати драматургияси” бўлими IV босқич талабаси

Рўзматова Ҳусноранинг битирув малакавий иши

Орзуга интиланган аёллар ёҳуд

Ялдо

драма

Курс раҳбари:

Катта ўқитувчи,

Кинодраматург

----- Э.Аъзамов

“-----” -----2016 йил

Илмий раҳбар:

Катта ўқитувчи,

Кинодраматург

----- Э.Аъзамов

“-----” -----2016 йил

Тошкент-2016

МУНДАРИЖА

1. Асар таҳлили.....	3
2. Асар матни.....	18
3. Фойдаланилган адабиётлар рўйхати.....	46

Битирув малакавий иши таҳлили

“Ишонамизки, ёзувчи ва драматургларимиз ҳам бугунги авлодларнинг фидокорона меҳнати, бунёдкорона салоҳияти, замондошларимизнинг маънавий-руҳий дунёси, ҳаётга кириб келаётган ва ҳал қилувчи кучга айланаётган ёшларимизнинг пок орзу-интилишлари ўзининг теран бадиий ифодасини топган янги асарлар билан ҳалқимизни хушнуд этадилар”.

Ислом Каримов

Кириш

Инсон ўзининг бир пайтлар нақадар юксакликдан қулаганини англаб етиши учун бу дунёда яшаётгандир. Мана шу юксакликни бизга эслатиб турадиган воситалардан бири бу – САНЪАТ. Санъат инсонни ҳайрат ва ларзага солиб унинг онг шуури, тафаккури ва қалби, руҳиятини тубанликдан юксакликка кўтарувчи мўжизадир.

“Инсон машғулоти ичида энг фойдалисини қолдириш керак бўлса, шубҳасиз, бу санъат бўлади”, деган эди машҳур рус режиссори Андрей Тарковский.

Бу пьесани ёзишдан аввал А.П.Чехов драматургиясини имкон қадар ўрганиб чиқдим. Унинг пиесалари: “Иванов”, “Олчазор”, “Ваня тоға”, “Уч опа сингил” ва “Чайка” ни бўлак-лаб, тушиниб, таҳлил қилиб ўргандим. Шу билан бирга буюк драматург Чеховнинг пиеса ёзишдаги услуби, асар қаҳрамонларининг ҳарактерлар ва руҳият тасвирларини қандай ёзишини имкон қадар ўрганиб буни ўз пиесамга сингдиришга ҳаракат қилдим. Мазкур пьеса унинг айнан “Чайка” си таъсирида ёзилди.

Асарда тил ва услуб масаласига келсак, улар жуда муҳим ҳисобланади. Мазкур асарда муаллиф ўз услуби ва тилини хали топа олмагани билинади. Услуб ва тилни топишга йиллар, тажриба билан

эришилади. Унгача самимий, равон, эркин ёзишнинг ўзи ҳам катта гап. Бу пиесанинг тили бироз жонсиз, куруқ, руҳият тасвирларида сиққиқлик бор(тажрибасизликдан албатта) аммо самимий ёзилган.

Агар тил оқсаса, фикр тушунарлилиги, ифодавийлигига ҳам анчагина салбий таъсир ўтказди. Шунинг учун ҳам тил ва фикр жуда муҳим. Аристотелнинг “Поетика” рисоласида тил ва фикрга шундай таъриф беради: “...Сўз билан эришиладиган нарсаларнинг ҳаммаси фикр(соҳаси) га тегишлидир. Хусусан, бу соҳа-исботлаш ва рад этиш, эҳтиросли туйғуларни (бирга қайғуриш, кўрқинқч, ғазаб ва ҳақозалар каби) уйғотиш, улуғлаш ёки камситиш сингари вазифаларни ўз ичига олади. Табиийки, воқеаларни тасвирлаганда ҳам аянчли ёки кўрқинчли, буюк ёки оддий нарсаларни кўрсатганда ҳам ўша тушунча (идеал) лардан келиб чиқиши керак. Лекин фарқ шундаки,(трагедияда) воқеалар равшан ва ўғит (дидактика)си кўрсатилиши лозим. Нутқ замиридаги фикрлар эса гапирувчи шахс орқали гавдаланади ва унинг нутқи давомида юзага келади. Ҳақиқатан, агар ҳамма иш қаҳрамоннинг нутқисиз ҳам битадиган бўлса, гапирувчи бу ерда нима қилар эди?...”

Мавзунинг долзарблиги

Танланган мавзунинг қанчалик долзарблиги тарбиявийлик аҳамияти ва жамиятга келтирувчи нафи билан белгиланади. Мазкур пьесанинг жамият учун аҳамияти шундаки, унда одамларнинг руҳияти, аёлларнинг айниқса, ижодкор аёлларнинг қисмати, кайфияти, баҳти ва баҳтсизликлари кўрсатилган. Пьесадаги аёллар ҳаёл ва кўнгил кишилари бўлади. Бунинг асосий сабаби улар ижод одами эканлигидадир. Уларнинг бу ҳаёт тарзи баҳтига ҳам баҳтсизлигига ҳам сабаб бўлади. Асосий планда кўриниб турмаса ҳам ижод, санъат оламида эркаларнинг аёллар тақдирида ҳато ҳатти-ҳаракатлар қилгани оқибатида келиб чиқадиган фожеалар ҳам очик ёритилган.

Асар воқеалари айнан бош қаҳрамон Ялдо исмли актрисса қиз атрофида содир бўлади. Лекин ундан бошқа барча қаҳрамонларнинг ҳаётини ҳам биринчи планга чиқазиб қараса бўлади. Чунки асарда барча

қахрамонларни тақдирига, кечмиши ва туйғуларига ишоралар беришга ҳаракат қилганман. Бу ишоралар воқеаликдан ташқари уларнинг исмларида ҳам кўринади. Масалан: Сувайдо исмли аёл. Сувайдо-юрагида доғи бор деган маънони билдиради. Унинг ҳаёти ҳам доғли, афсус ва ҳатоларга эга. Унинг баҳтсизлиги ҳам ўша ҳатосининг оқибати; Қайсин Қули- Мажнуннинг Қайс исмидан олинган. Яники, ишққа мубтало бўлган, телба, жунунлиги бор дегани. Азим Ҳамдамов-унинг жамиятдаги мавқеи, қилган ишларидан уни ҳамма Буюк одам дейди. Азим дегани ўша буюклигига ишорадир. Рўза Аҳматова- ярим рус ярим ўзбек аёл. Рўза рус тилидан таржима қилганда гул деган маънони билдиради. Унинг гулдек ёшлиги, умрини бир шоир эркак ҳазон қилади. Ва оқибат бу аёл ҳуниклашиб, ақлдан озиб, қовжираб охири ўлади. Бош қахрамон исми бўлиб келаётган Ялдо сўзининг маънос юлдузсиз, ойсиз қоп-қора тунга ишорадир. Яна унинг кўзларининг ранги ҳам тим қора бўлади.

Мавзунинг ўрганилганлик даражаси

Бугунги кунда бундай мавзудаги ва руҳиятдаги қахрамонлар ҳақида пиеса ёзилмаяпти. Аммо бу мавзу ва бундай одамлар ҳозир ҳаётимизда мавжуд, яшаяпти. Аслида, улар доимо булган...

Адабиёт ва театр оламини, ундаги одамларни ўзим яқиндан билганим учун ва айнан шоир, ёзувчи, режиссёр, актёрларнинг ҳаётини кузатган ҳолда бу пиесани ёздим. Бу асар психологик йўналишда бўлгани учун мен айнан шунга яқин пиесаларни бўлаклаб ўргандим. Мисол учун Чехов пиесаларини. Унинг “Чайка” сини оққа кўчириб чиқиб ҳар бир қахрамоннинг руҳий ҳолатини синчиклаб ўргандим. Ва мазкур асарда шуни қўллашга ҳаракат қилдим. Шунингдек пиеса ёзиш қонун қондасига амал қилиш учун аввало, Аристотелнинг “Поетика”, кейин Михаил Бахтиннинг “Романда замон ва хронотоп шакллари” асарлари, Шекспир, Чехов пиесаларидаги қоидаларни (актёр, режиссорларга вазифалар) имкон қадар ўрганиб чиқдим.

Мақсад ва вазифалар

Асардан кўзланган мақсад аввало тарбия деёлмайман. Мен санъатга тарбия воситаси деб қарамайман. Санъат бу ҳайратланиш, покланиш, изтироб, ўзни англаш, ҳамдардлик... пиесамдаги қаҳрамонларнинг афсус-надоматлари одамларга ўрнак бўлсин демайман. Деёлмайман! Чунки ҳамманинг ўз йўли бор. Ҳамма азалий ҳатоларни ўз йўлида ўзича яшаб ўтади. Ҳеч кимнинг ҳаёти бировга ўрнак бўлолмайди. Мен қаҳрамонларимнинг ҳатолари учун уларни қоралаб, одамларга ўрнак бўлсин деб ёзмадим. Ўқувчи бу қаҳрамонларни, бундай одамларни тушинсин, ҳамдард бўлсин ёки улардан ҳамдардлик олсин деб ёздим. Инсонни тушиниш керак. Инсонга шавқат қилиш керак.

Асар композицияси

Асар воқеалари Рўза аҳматованинг уйида Ялдо билан Қайсиннинг танишиш сахнасидан бошланади. У ердаги суҳбатда Сувайдо, Рўза Аҳматоваларнинг ҳам қандай одам эканликлари ва ҳаёти қисман аён бўлади. Кейин *тугун*- Ялдониң машҳур режиссор Азим Ҳамдамовни севиб қолгани маълум бўлади. Бу орада Қайсин қизни севиб қолади, қиз уни рад этади. У эса узоққа кетади. Иккинчи пардага ўтилганда Қайсиннинг қайтиши билан Рўза Аҳматова ақлдан озиб вафот этгани маълум бўлади. Асар *кулиминатсияси*- Қайсин билан Ялдо театрда кўришадилар. Ва ўшанда қизни бошига тушган воқеалар тўлалигича аён бўлади. Айнан ўша сахнада Ялдо очилади. *Ечим*- Сувайдо касал бўлиб ётганда Ялдо унинг олдида борганида Сувайдо унга “Уларни кечир...” дейди. Қизни бунга жавобан айтган гапи, ҳулосалари билан асар ечим топиб якунланади.

Асарнинг қисқача мазмуни

Асар санъат ва адабиёт кишилари, кўпроқ аёлларининг ҳаёти, бахтсизлиги, рўҳияти ҳақида. Бош қаҳрамон Ялдо исмли ёш актрисса киз ва унинг атрофидаги шоира аёл Сувайдо, машҳур шоирнинг хотинларидан бири- тўғрироғи жазмани Рўза Аҳматованинг ҳаёти кўрсатилади. Асарда икта эркак қаҳрамон ҳам бор. Улардан бири машҳур режиссор Азим Ҳамдамов ва ёзувчи Қайсин. Ялдо Азим Ҳамдамовни севади. Аммо бу эркак уни ташлаб кетади. Уни деб Ялдо театрдан кетишга мажбур бўлади, онаси уйдан ҳайдайди, бошпанасиз, ишсиз қолган киз руҳиятида шунча зарбалар, йўқотишлар, афсус-надоматлар, тушкунликлар бўлишига қарамай театрда ва ўша эркакка муҳаббатида собит қолади. Қайсин эса Ялдони чинакамига севади. Қиздан рад жавобини олишига қарамай охиригача Ялдога содиқ бўлиб қолади. Чунки ишққа мубталолик бу абадий то одам нариги дунёга кетгунича тугамайди дейди. Асарда аёлларнинг бахтсизлигига эркаклар кўпроқ айбдор деб айтилади. Бироқ идеал эркак қилиб Қайсин кўрсатилади.

Асар қаҳрамонларининг характери

Муаллиф асар қаҳрамонларининг характерини аввало қаҳрамон ўзи ҳақида ва бошқалар у ҳақида фикри, муносабати орқали беради. Яна шундай воситалар борки, улар ҳатти ҳаракатлар, қилмишлар, ташқи белгиларда намоён бўлади. Қуйида ўз асарим орқали мана шу усулларга амал қилганимни кўрсатиш учун қаҳрамонларим характерига чизгилар бераман.

Ялдо

Ўзи ҳақида:

Қайсинга. “Театрни шунчалар яхши кўраманки, мен аввал ҳаётдан коникмас, ҳадеб исён қилаверардим, саволларимга жавоб тополмасдим. Рухимда, ичимдаги исён шундай қийнаб юборардики, ичим тирналиб кетгандек азобланардим. Бошимга бир кўл кирса-ю, ундаги ўйлар, фикрларни олиб ташласа дердим. Реал ҳаётга дош бериш жуда азоб. Сиз бунни ҳис қилганмисиз? Дунёдан тинмай норози бўласан, унга кўшиб ўзингни ҳам қусиб ташлагинг келади. Азоб...азоб...Ҳаёт мен учун ҳавоси сўриб олингандек эди. Сўнг театрни топдим. Фақат театрдагина мен нафас оладиган ҳаво бор. Сиз эшитиб кўрганмисиз ҳаётдаги кулгини, йиғини ва бошқа-бошқа кечинмаларни ифодаловчи сўзларни...Жуда паст товушда-я улар? Ернинг улканлигига сингиб, йўқолиб кетади. Мен ҳаётнинг рангини, оҳангини ҳам топа олмай қолдим. Кўзимга Ер бир тўда одамларнинг маъносиз, беҳуда ҳаракатланишию, шовқинидан иборатдек кўринади. Ердан озгинагина баландроқда бўлган мана шу сахнада эса ундай эмас. Мен учун сахнада ҳамма нарса чинакамига...Мен сахнада қайта-қайта ишлайман. Режиссор “Қайтар” деса яна бошқатдан ўйнайман. Кейин шунчалик чарчаб – лекин бу ёқимли чарчоқ – асл ҳаётга эса ҳолсиз бўлиб тушаманда, кейин ҳеч қандай исён, норозилик сезмайман ўзимда. Чунки кўнгил очлигимни сахна билан тўлдираман.” Сувайдога “Ҳамма мени енгилтакка чиқарган. Театрда ҳамма менга гапирди, ола қарайди. Сувайдо опа, кўзларимга қаранг. Унда енгилтаклик ёки бўлмасам шахват кўриняптими? Айтинг, менда муҳаббатдан бошқа нима бор ахир?”

“ ... мен ҳам фариштадек эдим. Беғубор, тоза эдим.”

“Мен енгилтак аёл эмасманки, кеча бировга, бугун эса бошқасига хотин бўлсам ...”

Бошқалар Ялдо ҳақида:

Сувайдо. “Ҳа, Ялдодан яхши ёзувчи чиқади. Истеъдодли! Кўнгли ҳам шунақа шаффоф, ойнадек тоза, беғубор, фақат девона.”

“Унинг ақлининг ўрнига ҳам юраги ишлайди. Ғирт телба. Кўнглида жунунлик бор.”

Қайсин. “У бировнинг кўрсатмаси билан йиғлаб-кулолмайди. Руҳияти исёнкор, ичида дарди борлиги кўриниб турибди.” .

“Сиз жуда беғубор, самимий, софдил қизсиз. Туйғуларга берилгансиз. Сиз ҳам дарвешсиз. Ўз одамларингизни кидирасасиз...Мен бундайлигингизни қораламайман. Қайтанга мени ҳаяжонлантирдингиз. (қоғозларни олади) Новеллангизни ўқидим. Ўқидим-у, сизга ҳаётда қанчалар қийин бўлишини ҳис қилдим. (жилмайиб, оҳиста оҳангда) Эркак киши бўлганингизда ҳам бошқа гап эди... Кўзларингиз тим қора. Маънос, жуда чуқур—узун йўлга ўхшайди. Йиғлаганингизни кўрдим. (ўқийди) ... “Қора ёлқинликда шивирлар оят”

“У қандай қиз эдия...Ёруғ ҳаёт ва орзуларга ишонадиган, қалби эзгуликка тўла , гўзал қиз эди. Уни нобуд қилишибди. Буни эшитгандан кўра қайтмасам бўларкан.”

“ У аввал ёш, қувноқ ҳаяжонга тўла қиз эди. Кўзлари салгина маънос бўлса ҳам ёниб турарди. Энди ўша кўзлардаги ёниш сўниб қолибди. Ҳазин тортиб қолибди, овозида изтироб...”

Қайсин

ўзи ҳақида:

“Бировнинг ҳаётига, тақдирига дахлдор бўлиш...кейин унинг учун маъсул, жавобгар бўласан...Мен уйлансам, гарчи уни севмасам ҳам бутун умр унинг ҳаётини ўйлашим керак. Кейин бундай яшашдан тўйиб кетсам ҳам, уни ташлаб кетолмайман. Унақада ҳаётим даҳшатли азобга айланади. Бунинг нима кераги бор?”

“Мен ҳеч қаерда ишламайман, ҳеч қаерга боғланган эмасман. Ҳар куни эрталаб қайсидир кафега бориб чой ёки кофе ичиб, китоб ўқиб, хаёл суриб ўтираман. Баъзида нимадир ёзаман. Кейин...кейин дирдираб яшаётган таниш одамларимни бориб йўқлайман. Масалан, Рўза опа, Сувайдо опани. Яна бошқа кўнглим истаган ишлар...”

Бошқалар Қайсин ҳақида

Ялдо “У қандай яхши оодам-а!!! Уни кўрсам, у ҳақда ўйласам виждоним қийналади. У фаришта!.. ”

“Сиз...Сиз мен учратган барча одамлар ичида энг яхши, энг тоза одамсиз. Мен буни биламан. Сиз ҳақингизда ўйлаганимда виждоним қийналади.”

Сувайдо

ўзи ҳақида:

“ Энди ундай соғинишларга ишонадиган ёш қизча эмасман, опа.”

“...Бўшлиқ кўрдим фаслларнинг айланишида.

Энг сўнгги ишончдан жудо бўлган чог.

Йиқилдим. Шифокор бош чайқаб деди:

-Юрагингда чуқур доғ бор, жуда ёмон доғ...

-Ҳа, биламан,--дедим,-бир номарднинг оёқ изи бу

Ва бу ўша ишончимни ўлдирган куннинг

Кўлларида қарахт бўлиб ичганим жоду..."

“Биз аёлларнинг ҳаёти фақат бахтсизликка ҳукм қилинганликка ўхшайди. Мен биринчи эримнинг оstonасидан муҳаббат деб чиқиб, кейин нималар топганимни биласанми? У ўзини осиб қўйди. Мен уни ташлаб севиб қолган одамимга барибир тегдим. У кўнглимдаги эркак эди. У билан саккиз йил яшадим. Кейин... Кейин у бизни ташлаб кетди. Битта болам билан ёлғиз қолдим. Балки мен ҳам ўша пайтдаги азобларимда ўзимни осиб қўярдим, агар болам бўлмаганида... Унинг учун яшашим керак эди... Ҳали ҳам қўрқаман. Касаллик бир кун мени йиқитса ўғлим нима бўлади? Уни уйлантиришим, ҳаётини яхшилаб, изга солиб кетишим керак.”

“Совуқни қанчалик ёмон кўрсам ҳам, лекин бутун ҳаётимиз совуқда қолганга ўхшайди. Бу мени доим тушкунликка солади. Ичим дирдирайди.”

Роза Аҳмадова

ўзи ҳақида:

“Бу уйда ёлғиз Турсунимнинг хотираларини кўриқлаб (девордаги сурат, жавондаги китобларга ишора қилади) яшайман. (Паст товушда) Баъзида ёлғизлик еб қўяй дейди. Сизга ўхшаб битта болалик бўлиб олмаганимга афсусланаман. Хотиралар барибир ҳаёт бўлмас экан.

Баъзида ўкириб йиғлайман. Уйнинг ҳамма ерида Турсуннинг изи қолган. Суратларга қарайманда, уни чақираман (йиғлаб юборади). Лекин у чиқмайди. Кейин патефонга ёзиб олинган, ўзи ўқиган шеърларидаги овозини эшитиб тинчланаман.”

“... у тушимга кирган кунлари яна ухлайверсам дейман. Тушимни яна давом эттирсам, уни яна кўпроқ кўрсам, гаплашсам, ёнимда ҳис қилсам дейман. Ўша кунлари ишга ҳам бормайман. Туш пайтигача ухлаб, кейин туриб роса йиғлайман.”

“Ҳаётимда уйқудан бошқа яхши нарса қолмади. Кўп ухлайин деб уни ҳеч йўқса тушларимда кўрайин деб кўпроқ уйқу дори ичиб ётаман.”

Бошқалар Роза Аҳмадова ҳақида:

Сувайдо. “Рўза Опанинг авҳолига қара. Уни ҳам кўриб ичим ачишади. У Турсун аканинг ўнлаб аёлларидан бири бўлган. Турсун ака улар билан озроқ вақт бирга яшарди-да кейин уйларини ўша хотинларига ташлаб боши оққан томонга кетаверарди. Тўғри, мард одам эди. Аммо орқада қолиб кетган аёллар, болаларчи?! Бошпанасиз юрган вақтида Роза опанинг уйига келиб яшаган. У Рўза опани азбаройи яхши кўрганидан эмас, қаердадир яшаш кераклигидан унинг олдида борган. Бешафқатликни қара! Энди Рўза опа ўша эркак учун ҳалигача узлат қилиб яшайди. Ўзинг кўрдинг, ақли ҳам сал оғган, фақат “Турсун, Турсун” дейди. Турсун акадан кейин ҳам у билан яшаган вақтидаги хаёлларидан чиқолмади. Ўзича шеърларини таржима қилади. Бизни нега чақиради? Чунки фақат биз билан Турсун ака ҳақида гаплаша олади. Дардини, муҳаббатини ташқарига чиқариб ўз-ўзига таскин беради.”

“...Бу орада Рўза опа вафот этди... Кўп уйку дори ичавериб бир куни қайтиб уйғонмади. Мактабда ишламай қўйди. Уйга қамалиб олиб ана шу доғриларни ичиб ухлайверади. Бундай қилманг деб уришиб берсам, “Фақат уйкуда, тушларимда яшай олсам нима қилай” дерди. “Вақт ўтмаётганга ўхшайди. Яшаш мен учун чидаб бўлмас азобга айланди”, деб йиғларди...

Азим Ҳамдамов

ўзи ҳақида:

“Йўқ. Мен ҳозирча бир иш қилиб, уларга фойдам тегаётгани учунгина мени яхши кўрадилар. Ҳали ҳеч ишга ярамай ётиб қолсам, улар ўз-ўзидан йўқ бўлишади. Мени фақат онам чинакамига яхши кўрарди. Ўлаётган чоғда ҳам кап-катта ўғлига “Қўрқма, мен доим ёнингда бўламан”, деганди. Сен мендан ҳеч қачон ажралмайсанми?”

“Мен севгини билмайман. Менинг фақат кўнглимдаги одамларим бор. Сен ҳам кўнглимдаги одамсан.”

Бошқалар Азим Ҳамдамов ҳақида:

Сувайдо. “Ҳозир у мамлакатдаги энг кучли театр режиссори бўлиб турибдику. Қариб ҳам қолди. Унинг ўрнини босадиган одам чиқмади ҳам. Ҳамма жойда унинг доврўғи, театр одамлари унга сиғинишади.”

“У сенинг кўнгил торингни қандай чертишни билади...”

“...аслида ҳам Азим Ҳамдамов қизгинани фақат ўйнаш қилди, хотин эмас...Кейин Ялдони театрга сиғдиришмади. Азим Ҳамдамовнинг хотини фитналар уюштириб, охири уни театрдан кетишга мажбур қилди. Бу эркак эса уни ҳимоя қилмади, қайтанга

охирги вақтларда бошқа яна бир аёл билан муносабат қилиб, Ялдони изтиробга солди.”

Роза Аҳмадова. “Азим Ҳамдамовнинг ёши анча катта, унинг устига кўп маротоба уйланганини ҳамма билади.”

Ялдо. “..У репетициялардан кейин ҳам театрда қолиб, томошабинлар ўриндиғининг орқа қаторида сахнага қараб ўтиради...”

“Ҳа, диктатор. Буюк режиссор.”

“Сен буюксан. Афсонасан. Тирик афсона!”

“Мен уни ҳали ҳам севаман! Ҳали ҳам севаман!.. Опа, агар бировга эрга теккудек бўлсам, унинг олдига боролмайман. Агар унга керак бўлсам-чи?! Ёнидаги одамлар уни ёлғиз қолдиришса-чи? Бетоб бўлиб ётиб қолса-чи? Мен ўшанда унинг олдига бориб ғамхурлик қилишим, ёнида бўлишим керак. Ваъда берганман. Кейин қабрига ҳар куни қатнайман. Гуноҳлари учун Ҳудодан афв сўраб дуо ўқиман... Агар ерга тегсам, буларни ҳеч бирини қилолмайман...”

“Биласизми, у менга нима деди? “Лайли ўз ишқини кўярга жой ахтарди. Сўнг унга Мажнуннинг кўнглидан муносиброқ жойни топмади. Сен ҳам ишқингни менинг кўнглимга қўй. Сен кўриб турган дунё ёлғон дунё. Ҳали сенга бошқа дунёлар ҳақида гапириб бераман, деди”.

Қаҳрамонларнинг ташқи белгиларини кўрсатиш учун уни бошқалар тилидан беришга ҳаракат қилинди. Мисол учун Ялдо аввал бошда қандай қиз бўлганини Қайсиннинг у ҳақида айтган таърифи: “ У аввал ёш, қувноқ ҳаяжонга тўла қиз эди. Кўзлари салгина маъюс бўлса ҳам ёниб турарди...” Кейинги улғайгандаги, бошига изтиробли кунлар

тушгандаги ҳолати ҳам Қайсин тилидан айтилади: “Энди ўша кўзлардаги ёниш сўниб қолибди. Ҳазин тортиб қолибди, овозида изтироб...”

Сувайдонинг ҳам ҳа деб совуққотиши ҳақида гапираверишида ҳам бир маъно бор. Яъни совуққа бўлган бу муносабат унинг руҳиятидаги қаҳратондан эди. Ҳаста эканлиги асарнинг бошидан охиригача ташқи киёфасида ҳам билиниб туради.

Роза Аҳмадованинг йиғлашлари, доғри ичиши, “тинмай Турсунлайвериши” унинг характери ва ташқи киёфасида озгина телбалик, ақлдан озганлик маъносини беришга асос бўлади.

Хулоса

Аслида бу асарга хулоса яшаш шарт эмас. Ҳаётда бировнинг хулосаси бировнинг ҳаётига, кўнгли ва эътиқодларига мос келмайди.

Инсон-қаҳрамон нимани қидирса, кўнглидан нимага интилса, шуни топади. Бош қаҳрамоним Ялдо ҳам бошидан Турсун Муҳаммадга ўхшаган шоир, ижодкорга дарддош, рафиқа бўлишни орзу қиларди. У ўзи истагандек одамни топди. Унга қай йўсинда бўлсаям “хотин” бўлди. Агар у атрофдаги одамлар- жамият айтгандек енгилтак аёл бўлганида эди “... Мен енгилтак аёл эмасманки, кеча бировга, бугун эса бошқасига хотин бўлсам ...(секин, паст довушда) Мен уни ҳали ҳам севаман! Ҳали ҳам севаман!.. Опа, агар бировга эрга теккудек бўлсам, унинг олдига боролмайман. Агар унга керак бўлсам-чи?! Ёнидаги одамлар уни ёлғиз қолдиришса-чи? Бетоб бўлиб ётиб қолса-чи? Мен ўшанда унинг олдига бориб ғамхурлик қилишим, ёнида бўлишим керак. Ваъда берганман. Кейин қабрига ҳар куни қатнайман. Гуноҳлари учун Ҳудодан афв сўраб

дуо ўқиман... Агар ерга тегсам, буларни ҳеч бирини қилолмайман” демаган бўларди.

Фақат ҳаёт Сувайдонинг гапи бл айтганда: “Биз аёлларнинг ҳаёти фақат бахтсизликка ҳукм қилинганликка ўхшайди.” Лекин Ялдо мана шу ҳаётида ўз ҳақиқатини топди. Унинг ўзи асар охирида “ Ҳа, опа, бу менинг ҳаётим. Менимча, бошқача яшолмасдим ҳам. Бўлиб ўтганларда ҳеч кимни айблай олмайман. Мен яшашим керак. Мен тинмай ишлайман. Одамни тушкунликдан фақат меҳнат қутқаради. Мен меҳнат қилишим керак. Биласизми, мен яна ёза бошляпман. Ўзимни тушуниш учун ёзаяпман ва гуноҳларим учун тавба-тазарру қиламан. Мен онамга хиёнат қилганман. (йиғлайди) Буни ўйласам юрагим увишиб оғрийди. Онам менга ҳаётини бағишлаганди. Мен эса... энди унинг олдидаги бурчимни ҳам бажаришим керак... Менга фақат театр ҳамдард бўлаолайотганини ҳис қияпман. Театр ҳар қанча қурбонликларимизга арзийди”, дейди.

Сувайдо ҳам биринчи эрини ташлаб бошқа севгани бл бирга бўлмоқчи бўлганида бир кун келиб ёлғиз қолиш унинг ҳам бошига тушиши мумкинлигини бўйнига олиши керак эди. Бу дунёда ҳаммаси қайтади. Лекин у аёл кунгли буюрганидек яшади. Буни ҳам қоралай олмаймиз. Ҳаёт мураккаб...

Роза Аҳмадовачи?! Турсун Муҳаммад шоирни “ ...ҳеч қайси аёли билан узоқ қолаолмай барибир ташлаб кетган. Ўртада у аёлларнинг ҳаёти билан ўйнашган...” эркакни севиб, ҳаётини поёнигача унга сиғиниб яшади. Бу ҳам унинг аввалдан қилган танлови эди.

Хулоса ўрнида шуни айтаманки, мен бу пьесани аёлларга бағишладим. Аёлларнинг қисматида бир парча ёзишга уриндим ҳалос.

Ялдо

Икки пардали пьеса

Мен яшаш истайман, истайман ғамни,

Муҳаббат ва бахтга аччиқма-аччиқ.

Лермонтов.

Қатнашувчилар:

Сувайдо. Шоира.

Қайсин. Ёзувчи.

Азим Ҳамдамов. Режиссор.

Ялдо. Ёш қиз, актриса.

Роза Ахмадова. Адабиёт муаллимаси.

Биринчи парда

1-сахна

Рўза Ахматованинг уйи. Хонанинг ярмини китоб жавони эгаллаган. Хонада Сувайдо ва Роза Ахмадова чой ичиб ўтиришади. Нарироқдаги ўринда Қайсин Қули қўлида қозғозлар билан, ниманидир ўқияпти.

Сувайдо (қўлидаги тамакига қараб). Қаттиқ соғинибман.

Роза Ахмадова. Кимни?

Сувайдо. Қайдам... (тамакига ишора қилиб) Тепаси куйиб қолди. Куйик. Шундай бўлса кимнидир қаттиқ соғинган бўлади дейишарди.

Роза Ахмадова (кулиб, китмир оҳангда). Сувайдохон, балки сизни соғинишгандир-а?!

Сувайдо. Энди ундай соғинишларга ишонадиган ёш қизча эмасман, опа. Уйингизнинг иссиқлиги ёқяпти. Ташқари эса совуқ. Кузни қанча соғингандим. Мана эндигина ноябр-у, у ҳам ҳалитдан қишга сотилиб турибди. Менинг бетон уйим совуқлиги етмагандек, тўкилиб кетай деб турганидан ваҳимага тушаман. Шифтнинг ҳадеб кўчишларидан асабим бузилади. Яқингача дуруст эди. Энди чидаб бўлмай қолди. Йўқ, чидамай қаерга ҳам борардим. Фақат одам чақиргани уяласан киши. Таъмирлашга ҳеч пул орттиролмаёпман. Бетон бўлгани учун иситгичнинг ҳам кучи етмайди. Аввал қиш пайтлари ўғлим билан қучоқлашиб ухлардик. Совуқларда болагинамни бағримда иситардим. Энди у улғайиб, катта йигит бўлиб қолди. Биласизми, нимани орзу қиламан? Йўлда кетаётганимда бир халта пул топиб олсам-у, унинг эгаси бўлмаса. Худо осмондан мен учун ташлаган бўлса...

Роза Ахмадова (хандон отиб кулади). Ёш болага ўхшаманг, Сувайдохон. Орзуни қаранг!

Сувайдо. Нега куласиз, опа? Нима қилибди шундай бўлса? Мен ишонаман. Аниқ бир куни Йўлимдан кўўп пул топиб оламан.

Қайсин. Мен бу қизга маҳлиё бўлиб қолдим. Мана буни эшитинг (қўлидаги қоғозни ўқийди).

“Ўғил бола бўлганимда “ё дўст, ё Оллоҳ” деб машҳаргача кетардим. Сен билан Йўлларда кўришиб қолсам, бир томчи кўз ёшини чин дилдан, қалбдан тортиқ қилардим... Яшаш нима? Севиш, севилиш, ўпкангни тўлдириб, эркин хотиржам нафас олиш ва юрагинг тўкилиб тушгунча йиғлаш..! (қоғоздан бошини кўтариб) “юрагинг тўкилиб тушгунча тўйиб йиғлаш!..” Қаранг, қандай самимий ёзган.

Сувайдо. Ҳа, Ялдодан яхши ёзувчи чиқади. Истеъдодли! Кўнгли ҳам шунақа шаффоф, ойнадек тоза, беғубор, фақат девона. Бизга ўхшаб...

Қайсин. Англадим.

Роза Ахмадова. Роса қизиқтирдингиз мени шу қизингизга, ўзи қачон келади?

Сувайдо. Келиб қолиши керак. Театрда репетицияси чўзилиб кетган.

Қайсин. Репетиция? У актрисами?

Сувайдо. Ҳа, актриса бўлмоқчи.

Қайсин. Эссиз!

Сувайдо. Мен ҳам қаршиман. Лекин у қатъий туриб олган. Театрсиз яшолмайман дейди. Театр деб осмонда учиб юрибди. Ҳадеб Азим Ҳамдамовни гапиради. У ўша театрда бош режиссор экан. Тинмай унинг репетицияларини гапиради. Институтнинг охири курсидалигидаёқ ўша театрга репетицияларни кузатгани борарди. Институтни битириши билан мана яқинда ўша ерга актриса бўлиб ишга олинди. Ҳаяжонланиб юрибди.

Роза Ахмадова. Азим Ҳамдамов билан ишласа албатта ҳаяжонланади-да. Ҳозир у мамлакатдаги энг кучли театр режиссори бўлиб турибдику. Қариб ҳам қолди. Унинг ўрнини босадиган одам чиқмади ҳам. Ҳамма жойда унинг доғруғи, театр одамлари унга сиғинишади.

Сувайдо (Рўза Ахматовага паст товушда). Ялдо уни севиб қолмаяптимики деб қўрқаман, опа. Кўп гапиради.

Роза Ахмадова. Йўғ-е, театрни яхши кўради дедингиз-ку. Шунга гапиради. Азим Ҳамдамовнинг ёши анча катта, унинг устига кўп маротоба уйланганини ҳамма билади. Қизингизнинг ақли бордир.

Сувайдо. Гап шундада. Унинг ақлининг ўрнига ҳам юраги ишлайди. Ғирт телба. Кўнглида жунунлик бор.

Қайсин (қоғоздан бошини кўтариб). Йўқ, бу қиз актриса бўлолмайди. Қийналади. У бировнинг кўрсатмаси билан йиғлаб-кулолмайди. Руҳияти исёнкор, ичида дарди борлиги кўриниб турибди.

Роза Ахмадова. Ҳаяллаб қолди. Манзилни аниқ тушунтирганмидингиз, Сувайдохон?

Қайсин. Келмай қолмайдими, ишқилиб?!

Сувайдо. Йўқ, аниқ келади... Турсун акани қандай яхши кўришини айтган эдимку, қабрларига ҳам бориб туради. Бугун у кишининг туғилган кунини хотирлаб ўтиришимизни роса кутганди. Турсун Муҳаммад яшаган, охирги манзилга кузатишган уйни, (Қайсинга қараб) яна унинг шогирдини кўраман деб ҳаяжонланаётганди.

Роза Ахмадова (кулиб). Шунақами? Майли келиб қолар. Унгача мен Сувайдохоннинг шеъридан ўқиб тураман.

Сувайдо. Бугун фақат Турсун аканинг шеърларидан ўқиганингиз яхши, опа.

Роза Ахмадова. У кишиникини албатта ўқиймиз, Совғам ҳам бор. Қизингиз келсин. (қўлига китоб олиб варақлаб) Бир шеърингизни айтмоқчийдим, Сувайдохон, жуда ёқди.

Сувайдо. Қайси, опа?

Роза Ахмадова. Ҳозир...ҳмм...Мана...Айниқса, мана бу ери (ўқийди)

“...Бўшлиқ кўрдим фаслларнинг айланишида.

Энг сўнгги ишончдан жудо бўлган чоғ.

Йиқилдим. Шифокор бош чайқаб деди:

– Юрагингда чуқур доғ бор, жуда ёмон доғ...

–Ҳа, биламан,—дедим, — бир номарднинг оёқ изи бу

Ва бу ўша ишончимни ўлдирган куннинг

Кўлларида қарахт бўлиб ичганим жоду... ”

Сувайдо. Опа, уйингиз бирам иссиқ-ки.

Роза Ахмадова. Ўғлингиз билан шу ерга кўчиб келсанглар ҳам бўлади. Бирга яшардик. Совуқ жойда ҳамма касалликларингиз зўраяди. Бу уйда ёлғиз Турсунимнинг хотираларини кўриқлаб (девордаги сурат, жавондаги китобларга ишора қилади) яшайман. (Паст товушда) Баъзида ёлғизлик еб кўяй дейди. Сизга ўхшаб битта болалик бўлиб олмаганимга афсусланаман. Хотиралар барибир ҳаёт бўлмас экан. Баъзида ўкириб йиғлайман. Уйнинг ҳамма ерида Турсуннинг изи қолган. Суратларга қарайманда, уни қақираман (йиғлаб юборади). Лекин у чиқмайди. Кейин патефонга ёзиб олинган, ўзи ўқиган шеърларидаги овозини эшитиб тинчланаман.

Сувайдо (ёнига яқин келиб, қучоқлаб). Йиғламанг, опа...йиғламанг.

Роза Ахмадова. Биласизми, у тушимга кирган кунлари яна ухлайверсам дейман. Тушимни яна давом эттирсам, уни яна кўпроқ кўрсам, гаплашсам, ёнимда ҳис қилсам дейман. Ўша кунлари ишга ҳам бормайман. Туш пайтигача ухлаб, кейин туриб роса йиғлайман. (йиғлайди)

Қайсин. Рўза опа, ўзингизни тутсангизчи.

Роза Ахмадова. Хўп...хўп...(йиғи) Ҳозир...мана...Ҳаётимда уйқудан бошқа яхши нарсаси қолмади. Кўп ухлайин деб уни ҳеч йўқса тушларимда кўрайин деб кўпроқ уйқу дори ичиб ётаман.

Сувайдо. (койиб) Опа, бундай қилманг. Зарар.

Роза Ахмадова. Энди пенсияга чиқиб, мактабдан бўшасамми деб турибман. Дарс беришга ярамай қолганимни ўзим сезяпман. Шавкат Раҳмонними, Лермонтовнингми шеърляти ҳақида дарс ўта туриб, Турсунимни қандай қилиб гапириб юборганимни билмай қоламан.
(кулги)

Эшик тақиллайди.

Қайсин. (ўрнидан туриб) Ана, у бўлса керак.

Сувайдо Қайсинга бир қараб қўяди. Рўза Ахматова эшикни очгани чиқиб кетади ва Ялдо билан қайтиб киради.

Роза Ахмадова (Сувайдога). Мана қизингиз келди.

Ялдо. Ассалому алайкум.

Сувайдо. Нега ҳаялладинг?

Ялдо. Репитиция...

Сувайдо. Совуқ қотгандирсан?

Ялдо. Йўқ. Совуқ қотмадим.

Сувайдо. Мана–Рўза Ахматова. Турсун аканинг хотини. Бу эса–Қайсин Кули- Менинг ўғлимдек бўлиб қолган. Турсун аканинг энг яқин шогирди.

Ялдо. Эссиз, мен Турсун Муҳаммадни ҳаётлигида кўра олмаганман. На шогирди бўла оладим, на... У кишини узоқдан... шеърларини ўқиб яхши кўриб қолганман.

Сувайдо. Совуқ қотмадим дейсан... Ташқари совуқку, кел, ўтир. Иссиқ чой ичсанг, исийсан.

Ҳамма ўтиради.

Ялдо (кўзлари девордаги сураатда, китобларда). Уйни томоша қилсам, одобсизлик демайсизми?

Роза Ахмадова (жилмайиб) Бемалол, қизим.

Ялдо ўрнидан туриб, хоналардаги буюмларни бир-бир кўздан кечиради. Овозсиз йиғлайди. Қайсин уни зимдан кузатади. Сувайдо нималарнидир сезаётгандек Қайсинга қараб-қараб қўяди.

Сувайдо (Рўза Ахматовага). Боя совға бор дегандек бўлгандингиз.

Роза Ахмадова. Ҳа! Мана (жавондан қоғозларни олади). Турсунимнинг баъзи шеърларини русчага ўгирдим. Яна шунчасини ишласам, битта китоб қилиб чоп эттирамиз. (Қайсинга) Тўғрими?

Қайсин (ёш болани алдаган оҳангда). Албатта китоб қиламиз.

Сувайдо. Яхши иш қилибсиз, опа. Шу билан овунасиз. Ўзимиз шундай ишлар қилмасак, бошқалар Турсун акани эсламай қўйишди.

Роза Ахмадова. Уни ҳамма унутди. Биздан бошқа, мендан бошқа ҳамма Турсинни унутди . (йиғлаб юборади, сўнг ичкари хонага кириб кетади)

Сувайдо. Опа!.. (ортидан киради)

Ялдо. Бечора...(Қайсинга) Уни тушинаман...

Қайсин. Қабристонда қолдирган хатларингизни мен олдим.

Ялдо. Сиз? Мен уни кабристоннинг биронта хизматчиси кўриб ташлаб юборган деб ўйлагандим.

Қайсин. Бошқа бундай қилманг.

Ялдо. Мен...сизларни топиш учун...

Қайсин. Сиз у ерда: “Мен Турсун Муҳаммаддек ижодкорни рафиқаси бўла олардим. Унинг дарвешнамо ҳаётида у билан дарддош бўлиб яшай олардим” ...дегансиз.

Ялдо. Мен...

Қайсин. Буни ўқиган одамлар қандай тушинади? Айниқса, унинг аёллари зиёратга келганида бу ёзувни ўқиб...Роза опачи?!

Ялдо. (йиғламсираб) Мен...

Қайсин. Сиз жуда беғубор, самимий, софдил қизсиз. Туйғуларга берилгансиз. Сиз ҳам дарвешсиз. Ўз одамларингизни кидирасасиз...Мен бундайлигингизни қораламайман. Қайтанга мени ҳаяжонлантирдингиз. (қоғозларни олади) Новеллангизни ўқидим. Ўқидим-у, сизга ҳаётда қанчалар қийин бўлишини ҳис қилдим. (жилмайиб, оҳиста оҳангда) Эркак киши бўлганингизда ҳам бошқа гап эди... Кўзларингиз тим қора. Маънос, жуда чуқур–узун йўлга ўхшайди. Йиғлаганингизни кўрдим. (ўқийди) ... “Қора ёлқинликда шивирлар оят”

Ялдо. (ўқийди) “Кўзларингизни тинглаяпман энтикиб”.

Қайсин. (кулиб) Ҳа!

Ялдо. Асарни ўқиган бўлсангиз бирон эътирозларингиз борми?

Қайсин. Сиздан актриса чиқмайди. Сиз фақат ёзишингиз керак. Умуман, менга асарингиз ёқди. Аммо сиз актриса бўлолмайсиз, қийналасиз.

Ялдо. Нега ундай дейсиз? Ахир мени сахнада кўрмагансизку?

Қайсин. Мен сизда актрисаликка қобилият йўқ демоқчимасман. Буни билмайман. Мен фақат бундай оғир фикрловчи, ўйчан одам ўзини бировга топшириб сахнада ўйнолмайди деяпман. Бунга аввало ўзингиз чидолмайсиз.

Ялдо. Мен театрни беҳад севаман. Унга мафтун бўлганман. Менинг мақсадим ва бутун орзуларим театр билан боғланган. Ҳм...Сизга қандай тушунтирсам экан...ҳм...Эртага театрга репетиция кўргани келинг. Спектакл тугаганидан кейин сахна бўшайди. Мен ёлғиз ишлайман. Чеховнинг “Чайка”сини сахналаштиряпмиз. Мен унда Нина Заречнаяни ўйнайман. Агар режиссор репетиция қилса, бегона одамларни киритмайди. Ёлғиз ишлаганимда албатта келинг.

Қайсин. Бораман. Режиссорингиз барча буюк режиссорлар каби диктаторми?

Ялдо.(кулиб) Ҳа, диктатор. Буюк режиссор.

2-сахна

Сувайдонинг уйи. Тун. Хонада дераза ёнидаги диванда Сувайдо тамаки чекиб, ташқарига қараб ўтиради. Ялдо келади.

Ялдо. (Сувайдонинг олдига–диванга ўтиради) Уйингиз ҳеч ҳам сиз айтганингизчалик хароб эмас экан. Менга ёқди.

Сувайдо. Ухламадингми?

Ялдо. Уйқум келмаяпти. Ой ёруғи, дарахт кўланкаси, дераза ва чекиб ўтирган аёл–чиройли манзара.

Сувайдо. Тутуни халақит берадими? Чекмайинми?

Ялдо. Йўқ, чекинг, чекаверинг (Сувайдонинг елкасига суянади) Тамакининг ҳиди энди биринчи марта ёқаяпти. Унинг қўлларида тамаки ҳиди келиб туради. Юзимни силаганида... (бошини кўтариб, сергак тортиб) Бугун репетициядан кейин саҳнада у билан қолиб кетдик.

Сувайдо. Яъни Азим Ҳамдамов билан, а?

Ялдо (тасдиқ ишорасини қилади) У репетициялардан кейин ҳам театрда қолиб, томошабинлар ўриндиғининг орқа қаторида саҳнага қараб ўтиради. Мен репетициядан кейин унинг олдига қайтиб кирдим. Гаплашдик. Кейин...кейин...(юзини Сувайдонинг елкаси билан беркитиб) айтсам ёмон кўрмайсизми? Енгилтаклик демайсизми, а?

Сувайдо. (жиддий) Айт.

Ялдо. Кейин...Мен у билан ўпишдим.

Сувайдо. Мана шундай бўлишидан қўрқаётгандим. Сен қизгина эсингни еб қўйдингми? Унинг хотини бор. Хотинлари бўлган. Унинг устига сендан анча катта. Балки отанг тенги ҳам .

Ялдо. Ҳа. Отам тирик бўлганида, шу ёшда бўларди...Лекин нима қилибди?! Нима қилибди?! Мен уни севиб қоляпманку, демак, мумкин. Сиз жамият яратган қоидаю тартибларга қараманг. Мен уни севиб қоляпман. Ўтинаман, мени тушининг. Биласизми, у менга нима деди? “Лайли ўз ишқини қўярга жой ахтарди. Сўнг унга Мажнуннинг кўнглидан муносиброқ жойни топмади. Сен ҳам ишқингни менинг кўнглимга қўй. Сен кўриб турган дунё ёлғон дунё. Ҳали сенга бошқа дунёлар ҳақида гапириб бераман”, деди.

Сувайдо. Эй,Худо! Сен эсингни еб қўйдингми? Бу сеҳрлаш, холос. У сенинг кўнгил торингни қандай чертишни билади...

Ялдо. Йўқ, Йўқ...ундай эмас. Сиз уни билмайсиз. У менинг ичдан, азалдан қидирган одамим. У...

Сувайдо. Бас қил.

Ялдо. Йўқ, худо ҳаққи. Мени тушининг.

3-сахна

Театр сахнаси. Унда Ялдо қўлида қозғоз, ролини ўйнайди. Бўм-бўш томошабинлар ўриндигининг олд томонида Қайсин ўтиради.

Ялдо. (ёддан ўқийди) “...Мен чайкаман...Йўқ, мен бошқа гапни айтмоқчиман. Мен актрисаман...Ҳа шундай. У театрға ишонмас эди. Ҳамиша менинг орзуларимдан кулар эди. Мен ҳам аста-секин ишонмайдиган бўлиб қолдим, руҳим тушиб кетди...Бир ёқдан севги ташвишлари, рашк ҳамда кичкинам туфайли доим таҳликага тушиш...Мен майда гап, ожиз бир кишига айланиб қолдим. Ўйинларим бемаъни бўлди... Қўлимни қаерга қўйишни, ўзимни сахнада қандай тутишни билмадим, овозим ҳам ўзимга бўйсунмасди. Ёмон ўйнаётганингни ўзинг сезган вақтда юз берадиган ҳолатни сиз англамайсиз. Мен чайкаман. Йўқ, мен бошқа гапни айтаяпман...Эсингизда борми, сиз чайка отиб келган эдингиз. Бир одам тасодифан келди-ю, уни кўрди ва бекордан бекорга ҳалок қилди...Кичкина бир ҳикоя учун сюжет...Йўқ, мен бошқа гапни айтаяпман...Нима тўғрисида сўзлаётган эдим?... Ҳа, мен, сахна тўғрисида сўзлаётган эдим. Мен ҳозир унақа эмасман...Энди ҳақиқий актриса бўлиб кетганман. Сахнада завқ билан ўйнайман, мароқланаман. Ўзимни ғоят яхши ҳис этаман. Ҳозирча бу ерда яшар эканман, доим яёв юраман, юриб ўйлайман, ўйлайман-да, кун сайин ўзимнинг руҳий кучим нақадар ўсаётганини сезиб бораман. Костя, мен энди англадимки, бизнинг ишимизда—сахнада ўйнаймизми ёки ёзамизми барибир, асосий нарсаси шуҳрат эмас, донг таратиш ёхуд мен орзу қилган нарсалар эмас, балки тоқат қилишни билиш экан. Мен буни билиб олдим. Ўз эътиқодингни қўлдан қўйма-ю, ишон...Мен эътиқод қиламан, шунинг учун ҳам менга унча оғир эмас, мен ўз истеъдодим ҳақида ўйлар

эканман, ҳаётдан қўрқмайман.” Мана шу жойини ўйнаш менга жуда ҳам қийин бўляпти. Режиссор ҳар сафар асарнинг шу ерига келганимда норози бўлаверади. Тўғри, ўзим ҳам сезиб тураман яхши ўйнамётганимни. Ҳм...Театрни шунчалар яхши кўраманки, мен аввал ҳаётдан қоникмас, ҳадеб исён қилаверардим, саволларимга жавоб тополмасдим. Руҳимда, ичимдаги исён шундай қийнаб юборардики, ичим тирналиб кетгандек азобланардим. Бошимга бир қўл кирса-ю, ундаги ўйлар, фикрларни олиб ташласа дердим. Реал ҳаётга дош бериш жуда азоб. Сиз буни ҳис қилганмисиз? Дунёдан тинмай норози бўласан, унга қўшиб ўзингни ҳам қусиб ташлагинг келади. Азоб...азоб...Ҳаёт мен учун ҳавоси сўриб олингандек эди. Сўнг театрни топдим. Фақат театрдагина мен нафас оладиган ҳаво бор. Сиз эшитиб кўрганмисиз ҳаётдаги кулгини, йиғини ва бошқа-бошқа кечинмаларни ифодаловчи сўзларни...Жуда паст товушда-я улар? Ернинг улканлигига сингиб, йўқолиб кетади. Мен ҳаётнинг рангини, оҳангини ҳам топа олмай қолдим. Кўзимга Ер бир тўда одамларнинг маъносиз, беҳуда ҳаракатланишию, шовқинидан иборатдек кўринади. Ердан озгинагина баландроқда бўлган мана шу сахнада эса ундай эмас. Мен учун сахнада ҳамма нарса чинакамига...Мен сахнада қайта-қайта ишлайман. Режиссор “Қайтар” деса яна бошқадан ўйнайман. Кейин шунчалик чарчаб—лекин бу ёқимли чарчоқ—асл ҳаётга эса ҳолсиз бўлиб тушаманда, кейин ҳеч қандай исён, норозилик сезмайман ўзимда. Чунки кўнгил очлигимни сахна билан тўлдираман. Мени тушуняпсизми?

Қайсин. Сизни тушуниб турибман. Ялдо, тушуняпман.

Ялдо. Сизчи? Ўзингиз нима иш қиласиз?

Қайсин. Кўп нарса ва ҳеч нарса!

Ялдо. Тушунмадим.

Қайсин. Шунақасиз-да! Мен сизни тушунаман-у, сиз эса мени тушунмайсиз. Мен ҳеч қаерда ишламайман, ҳеч қаерга боғланган эмасман. Ҳар куни эрталаб қайсидир кафега бориб чой ёки кофе ичиб, китоб ўқиб, хаёл суриб ўтираман. Баъзида нимадир ёзаман. Кейин...кейин дирдираб яшаётган таниш одамларимни бориб йўқлайман. Масалан, Рўза опа, Сувайдо опани. Яна бошқа кўнглим истаган ишлар...

Ялдо. Ҳа , ажойиб яшар экансиз. Сизга қараб Турсун Муҳаммадни кўргандек бўляпман. Билишимча, у ҳам шундай дарвишнамо ҳаёт кечирган.

Қайсин. Дарвишликни билмадим-у лекин мен озод одамман. Турсун ака озод бўлолмаган. Дардини узи кўтаролмай аёлларга суянмоқчи бўлган. Аммо ҳеч қайси аёли билан узоқ қолаолмай барибир ташлаб кетган. Ўртада у аёлларнинг ҳаёти билан ўйнашгани қолди. Кейин у аёлларнинг ҳаёти яхши бўлган деб ўйлайсизми?! Роза опанинг аҳволига қаранг... Бу ҳаётда ҳеч ким ҳеч кимни дардини кўтаролмайди. Ўзини-ўзи кўтара олса ҳам катта гап. Инсон абадий ёлғиз. Буни тан олиш керак. Шунда осон бўлади.

Ялдо. Аммо у аёлларнинг ўзи Турсун акани севиб қолиб ҳаётларини тикишган-ку?..

Қайсин. Ҳа, ўзларига жабр қилишган.

Ялдо. Турсун аканинг ўрнида сиз бўлганингизда қандай йўл тутардингиз?

Қайсин. Мен у аёлларнинг ўз ёмонликларидан ўзларини асрардим.

Ялдо. Ахир севги...

Қайсин. Сиз мени севгини тушунмайди деб ўйлаябсизми? Мен севсам қайтиб ундан чиқолмайдиган бўлиб кираман бу ишга. Мен учун бу ўйин эмас.

Ялдо (ўқийди) “Лайли ўз ишқини қўярга жой ахтарди. Сўнг унга Мажнуннинг кўнглидан муносиброқ жойни топмади.”

Қайсин. (қизиқсиниб). Сиз буни қаердан биласиз?

Ялдо. Биламан. Сиз ҳам ишқингизни қўйгани қалб излаганмисиз?

Қайсин. Ҳа!

Ялдо. Демак биз ўхшаш эканмиз.

Қайсин. Ялдо, сиз Турсун аканинг қабрига қолдирган ҳатингизда “ Мен бундай ижодкор одамга дарддош рафиқа бўла оламан” деб ёзгандингиз. Шу ростми?

Ялдо. Ҳа, фақат у одам ким эканлигига...

Қайсин. Масалан, менга?!

4-сахна

Ним қоронғу. Бўш сахна. Томошабинлар ўриндигида Азим Ҳамдамовдан бошқа ҳеч ким йўқ. Ялдо кириб келади.

Азим Ҳамдамов. Кетмадингми?

Ялдо (ёнига ўтириб). Сизни яна кўргим келди.

Азим Ҳамдамов (Ялднинг юзини силаб) . Фаришта...

Ялдо (ашула қилиб айтади). “Сени бугун кўрмасам бўлмас...”

Азим Ҳамдамов. Сен дейишинг ёқди.

Ялдо. Сен буюксан. Афсонасан.Тирик афсона!

Азим Ҳамдамов. Нега афсона?

Ялдо. Болалигимда бир кун келиб катта ишлар қилиб афсона бўламан деб орзу қилардим. Сиз ...сен худди мен орзу қилган даражадасан. Шунинг учун сен афсонасан. Менинг афсонаман. (кулиб юборади)

Азим Ҳамдамов. Беғуборсан ҳаддан ташқари. Фариштам!

Ялдо. Афсона, сени ҳамма яхши кўради, сенга интилади.

Азим Ҳамдамов. Йўқ. Мен ҳозирча бир иш қилиб, уларга фойдам тегаётгани учунгина мени яхши кўрадилар. Ҳали ҳеч ишга ярамай ётиб қолсам, улар ўз-ўзидан йўқ бўлишади. Мени фақат онам чинакамига яхши кўрарди. Ўлаётган чоғда ҳам кап-катта ўғлига “Кўркма, мен доим ёнингда бўламан” , деганди. Сен мендан ҳеч қачон ажралмайсанми?

Ялдо. Ҳеч қачон. Сендан ҳеч қачон айрилмайман, айрилмайман!

Азим Ҳамдамов. Қабристонда ҳали ҳам санғияпсанми?

Ялдо. Йўқ.

Азим Ҳамдамов. Бундай юрма. Мен кетганимдан кейин борасан у ерга, хўп?

Ялдо. Хўп. Ўлганингда ҳам ёнингда бўламан, илож қилиб ҳар куни қабрингга бораман. Дуо уқийман, сени ёлғиз қолдирмайман.

Азим Ҳамдамов. Менга муҳаббатингни қадрлайман...

Ялдо. Сиз... Сен мени севасанми?

Азим Ҳамдамов. Мен севгини билмайман. Менинг фақат кўнглимдаги одамларим бор. Сен ҳам кўнглимдаги одамсан.

5-сахна

Сувайдонинг уйи. Диванда Сувайдо билан Ялдо ўтиради. Сувайдо орқасига қалин ёстиқ қўйиб суяниб олган, оёғига ёпинчиқ ташлаган.

Сувайдо. Келмасанг бўларди, сени кўрмоқчи эмасдим. Сени ўйласам, ғазабим келяпти.

Ялдо. Тушунинг мени.

Сувайдо. Тушунай?! Енгилтаклик қилаётганингними?

Ялдо. Мен уни севаман . Нега мени тушунмайсизлар. Ҳамма мени енгилтакка чиқарган. Театрда ҳамма менга гапиради, ола қарайди. Сувайдо опа, кўзларимга қаранг. Унда енгилтаклик ёки бўлмасам шахват кўриняптими? Айтинг, менда муҳаббатдан бошқа нима бор ахир? Қайсин ҳам қийнаб юборди. Ҳар кун театр атрофида юриб мени кутади. Келманг десам ҳам келаверади. Ахир, менинг кўнглим, дардим бошқада. Мен унинг севгисини қабул қилолмайман.

Сувайдо. У шаҳардан кетди.

Ялдо. Нима? Қаерга?

Сувайдо. Қаергалигини айтмади. Бошим оққан томонга деди. Яна айтдики, мен у қизни кул бўлиб севдим деди.

Ялдо. (ўз-ўзига) Кул бўлиб севдим... Эй Худо, бу қандай азоб.

Сувайдо. Биз аёлларнинг ҳаёти фақат бахтсизликка ҳукм қилинганликка ўхшайди. Мен биринчи эримнинг остонасидан муҳаббат деб чиқиб, кейин нималар топганимни биласанми? У ўзини осиб қўйди.

Мен уни ташлаб севиб қолган одамимга барибир тегдим. У кўнглимдаги эркак эди. У билан саккиз йил яшадим. Кейин... Кейин у бизни ташлаб кетди. Битта болам билан ёлғиз қолдим. Балки мен ҳам ўша пайтдаги азобларимда ўзимни осиб қўярдим, агар болам бўлмаганида... Унинг учун яшашим керак эди... Ҳали ҳам кўрқаман. Касаллик бир кун мени йиқитса ўғлим нима бўлади? Уни уйлантиришим, ҳаётини яхшилаб, изга солиб кетишим керак.

Ялдо (йиғи). Йўқ, сиз ўлмайсиз, ҳали кўп яшайсиз, кўрқманг опа, кўрқманг.

Сувайдо. Роза опанинг авҳолига қара. Уни ҳам кўриб ичим ачишади. У Турсун аканинг ўнлаб аёлларидан бири бўлган. Турсун ака улар билан озроқ вақт бирга яшарди-да кейин уйларини ўша хотинларига ташлаб боши оққан томонга кетаверарди. Тўғри, мард одам эди. Аммо орқада қолиб кетган аёллар, болаларчи?! Бошпанасиз юрган вақтида Роза опанинг уйига келиб яшаган. У Роза опани азбаройи яхши кўрганидан эмас, қаердадир яшаш кераклигидан унинг олдида борган. Бешафқатликни қара! Энди Роза опа ўша эркак учун ҳалигача узлат қилиб яшайди. Ўзинг кўрдинг, ақли ҳам сал оғган, фақат “Турсун, Турсун” дейди. Турсун акадан кейин ҳам у билан яшаган вақтидаги хаёлларидан чиқолмади. Ўзича шеърларини таржима қилади. Бизни нега чақиради? Чунки фақат биз билан Турсун ака ҳақида гаплаша олади. Дардини, муҳаббатини ташқарига чиқариб ўз-ўзига таскин беради.

Ялдо. Бечора. (ўзига ўзи) Бечора...

Парда.

Биринчи билан иккинчи парда орасида икки йил ўтади

Иккинчи парда

1-саҳна.

Роза Ахмадованинг уйи. Уй кўриниши аввалги ҳолда. Хонада Сувайдо билан Қайсин ўтиради.

Сувайдо. Яна қиш келяпти. Ташқари бирам совуқ. Совуқни қанчалик ёмон кўрсам ҳам, лекин бутун ҳаётимиз совуқда қолганга ўхшайди. Бу мени доим тушкунликка солади. Ичим дирдирайди. Сен кетганингдан бери икки қиш ўтибди. Бу орада Роза опа вафот этди.

Қайсин. Келиб эшитдим.

Сувайдо. Кўп уйқу дори ичавериб бир куни қайтиб уйғонмади. Мактабда ишламай қўйди. Уйга қамалиб олиб ана шу доғриларни ичиб ухлайверади. Бундай қилманг деб уришиб берсам, “Фақат уйқуда, тушларимда яшай олсам нима қилай” дерди. “Вақт ўтмаётганга ўхшайди. Яшаш мен учун чидаб бўлмас азобга айланди”, деб йиғларди. Ҳее, Турсун акани ҳам... Шу аёлнинг ҳаётини хароб қилиб, охири мана орқасидан олиб кетди.

Қайсин. Ялдо-чи? У ўзи орзу қилгандек актриса бўлдимми?

Сувайдо. У-ми? Бечора қизнинг бошига нималар тушмади дейсан? Бизнинг санъат, адабиётда эркак қанча хато қилса ҳам, унинг ишига қарашиб хатосини унитишади. Лекин аёл хато қилса, унга қора чаплашиб, ишини ҳам босиб ўтиб, хатосини пешонасига тамға қилиб қўйишади ва ҳеч қачон баландликка чиқишига йўл беришмайди. Ялдо Азим Ҳамдамовга хотин, тўғрироғи, жазман бўлгани учун...аслида ҳам Азим Ҳамдамов қизгинани фақат ўйнаш қилди, хотин эмас...Кейин Ялдони театрга сиғдиришмади. Азим Ҳамдамовнинг хотини фитналар уюштириб, охири уни театрдан кетишга мажбур қилди. Бу эркак эса уни ҳимоя қилмади, қайтанга охириги вақтларда бошқа яна бир аёл билан муносабат қилиб, Ялдони изтиробга солди. Уни бадном бўлгани онасига бориб етди . Бечора онаси ҳам буни кўтаролмади. Ялдони кечирмади, уйдан ҳайдаб юборди. У ўша пайтлар менинг уйимда яшаб юрди. Театрдан кетгач бир мунча вақт ишсиз қолди. Бошқа театрлар ҳам уни ишга олишни истамади. Азим Ҳамдамовнинг жазмани, ўйнаши деган ном ҳамма жойга ёйилган эди. Охири, қийналиб бир кичик театрга жойлашди. Театр гримхонасида тунаб қоладиган бўлди. Менинг уйимда бемалол яшайвер десам, унамади. Рўза опадан кейин мана бу уй бўшаб қолди. Баъзида уйдан хабар олгани мен келиб тураман. Ялдога шу уйга келиб яша десам ҳам кўнмади. “Рўза опанинг авҳолига тушишни истамайман, уйдаги ҳамма нарса Турсун акадан қолган нарсалар. Ҳаммаси Рўза опанинг изтиробларини, оғир ўтган кунларини эслатади. Улар менга таъсир қилади, руҳимни эзади. Ўзимнинг унга ўхшаб қолаётганимни эслатади” дейди.

Қайсин. У қандай қиз эдия...Ёруғ ҳаёт ва орзуларга ишонадиган, қалби эзгуликка тўла , гўзал қиз эди. Уни нобуд қилишибди. Буни эшитгандан кўра қайтмасам бўларкан.

Сувайдо. Сен қаерларда эдинг.

Қайсин. Чет бир қишлоқда. Дехқончилик қилдим. Кўксимни тупроққа бериб ётдим. (кўксини ушлаб) Энди мана шу ерим баттар ачишиб куйяпти.

2-саҳна.

Театр гримхонаси. Хонадаги кўзгу қаришисида Ялдо тамаки чекиб ўтиради. Қайсин кириб келади.

Ялдо. Сиз? Нега келдингиз, қандай?

Қайсин. Бостириб келмасам бўлмасди. Ўзингиз мажбур қилдингиз шундай қилишга. Ялдо, нега мен билан кўришишни истамаяпсиз? Театр қоровулидан чақиртириб юборсам олдимга чиқмаяпсиз? Театр атрофида неча кундан бери изғиб сизни кутаман, кўринмайсиз.

Ялдо. Театрдан ташқари чиқмаяпман. Қаерга ҳам борардим?! Театрдан бошқа ҳеч нарсам йўқ. (ўтиради) Мени тинч қўйинглар.

Қайсин. (тиз чўкиб, Ялднинг қўлларини ушлаб) Ялдо, ўтинаман...

Ялдо. (ўрнидан туриб, қўлларини олиб) Бу нима қилганингиз? Туринг ўрнингиздан. Мени қийнаманг.

Қайсин. (ўрнидан туриб) Ялдо, мен ҳалиям сизни унутганим йўқ. Мен сиздан, ўзимдан қочиб кетиб, муҳаббатим, дардим баттар зўрайди.

Сиз менинг ўзлигимга айланиб кетгансиз. Сиз ичимдаги маъвомга ўхшайсиз...Юринг, мен билан кетинг. Чекка бир қишлоқда бирга яшаймиз.

Ялдо. Нималар деяпсиз? Менга театрсиз ҳаёт йўқ.

Қайсин. Ахир, Ялдо...

Ялдо. Сиз... уйланмадингизми?

Қайсин. Йўқ.

Ялдо. Нега?

Қайсин. Бировнинг ҳаётига, тақдирига дахлдор бўлиш...кейин унинг учун маъсул, жавобгар бўласан...Мен уйлансам, гарчи уни севмасам ҳам бутун умр унинг ҳаётини ўйлашим керак. Кейин бундай яшашдан тўйиб кетсам ҳам, уни ташлаб кетолмайман. Унақада ҳаётим даҳшатли азобга айланади. Бунинг нима кераги бор?

Ялдо. Нега энди?! Ҳаётда бировнинг қалби, ҳаёти билан ўйнашиб, кейин уни ярим йўлда ташлаб қўядиган одамлар бор-ку...

Қайсин. Ялдо!..

Ялдо. Сиз...Сиз мен учратган барча одамлар ичида энг яхши, энг тоза одамсиз. Мен буни биламан. Сиз ҳақингизда ўйлаганимда виждоним қийналади. Лекин иложсизман. Мени тушунинг.

Қайсин. Ялдо...Ахир!..

Ялдо. Сиз ҳаётимда нималар бўлганини, бошимдан нималар ўтганини билмайсиз. Билмайсиз...Эй Худо...Мен сизга муносиб эмасман. Йодингиздами мен Чеховнинг “Чайка” сида ўйнаган эдим. Мени ўша чайка қўши сингари бекордан-бекорга ҳалок қилишди.

(ўқийди) “Мен чайкаман. Кичкина бир ҳикоя учун сюжет...” Мен энди тушиндим. Мен энди у асарни бошқаттан ўйнашим керак (йиғлайди). Ўша пайтларни соғинаман ҳам. Ўша спектаклда яна ўйнагим келяпти. Энди умуман бошқача ўйнасам керак. Мен ҳам чайкаман! “Кичкина бир ҳикоя учун сюжет...” (йиғи) Сиз билмайсиз, мени ҳам бир кайфият, ижодий илҳом учун қурбон қилишди... Майли!

Қайсин. Мен ҳаммасини биламан, Ялдо.

Ялдо. Биласиз? (аччиқланади)

Қайсин. Ҳа, ҳаммасини эшитдим. Шунинг учун ёнингизга келдим, сизни олиб кетиш учун.

Ялдо. Билган бўлсангиз яхши. Аммо мен сиз билан ҳеч қаерга кетмайман.

Қайсин. Ялдо, ахир сиз бу ерда...

Ялдо. Бу ерда бировга ўйнаш бўлдинг демокчимисиз? (чекади)

Қайсин. Йўқ, Ялдо!.. Сиз чекяпсизми?

Ялдо. Йўқ, чекаётган одамнинг ролини ўйнагим келяпти, холос. Ўтинаман, мени ўз ҳолимга қўйинг. Мен ҳеч қаерга кетолмайман. Театрни ташлаб кетишимни хаёл ҳам қилолмайман. Мен театрсиз яшолмайман. (қўли титраб йиғлаб) Мени... Мени ўйламанг, кўнглингиздан чиқариб ташланг.

Қайсин. Ахир қандай қилиб, Ялдо?! Бунинг иложи йўқку!

Ялдо. Ана кўрдингизми!? Сиз ҳам бировни кўнглингиздан чиқазолмас экансиз. Унақада мен ҳам уни кўнглимдан қандай қилиб юлиб ташлайман?! Қандай унутамаман?!

Қайсин йиғламоқчи бўлади. Сўнг хонадан отилиб чиқиб кетади.

Ялдо. (ўз-ўзига, йиғлаб) Қандай унутаман?.. Қандай унутаман?!.

3-сахна

Сувайдонинг уйи. Ётоқ диванда Сувайдо бетоб ётибди. Диван олдидаги стулда Қайсин ўтирибди.

Қайсин. Опа, касалхонага ётсангиз бўларди.

Сувайдо. Бу эски дард. Барибир одам бўлмайман. Худойим умримни озгина чўзиб турса эди. Ўғлимни ҳозир ташлаб кетолмайман. Ёлғиз қолдиrolмайман. Бир қизга уйлантириб, оилали бўлганини кўриб кейин... Ўшнада хотиржам кетардим.

Қайсин. Опа, ҳали буни кўришга улгурасиз... Дадил бўлинг.

Сувайдо. Ялдони кўрдингми?

Қайсин. Ҳа, кўрдим... (сукут) У аввал ёш, қувноқ ҳаяжонга тўла қиз эди. Кўзлари салгина маъюс бўлса ҳам ёниб турарди. Энди ўша кўзлардаги ёниш сўниб қолибди. Ҳазин тортиб қолибди, овозида изтироб... Ҳозир у ҳам келиб қолса керак.

Сувайдо. Ҳа, аллақачон келиши керак эди.

Қайсин. Унда кета қолай, мени кўрмагани маъқул. Яна қийналади...

Сувайдо. Яхши.

Қайсин. Эртага яна келаман. (чиқиб кетади)

Ялдо келади.

Ялдо (Сувайдонинг қўлидан ушлаб). Тузукмисиз?

Сувайдо. Бироз...Нега ҳаялладинг?

Ялдо. Аллақачон келгандим. Бу ерга Қайсин ака кириб кетаётганини кўриб қолиб, кирмай ташқарида кутиб ўтирдим. У билан кўришгим келмади.

Сувайдо. У ҳам сен билан кўришиб қолмаслик учун келди-ю, бироз ўтириб кетиб қолди.

Ялдо. Ҳа. Унга сизни кўриш менга азоб беради дегандим. У қандай яхши оодам-а!!! Уни кўрсам, у ҳақда ўйласам виждоним қийналади. У фаришта!.. (ўз-ўзига) Фаришта... мен ҳам фариштадек эдим. Беғубор, тоза эдим.

Сувайдо. Сен ҳали ҳам беғуборсан. Девонам...

Ялдо. (йиғи) Йўқ! Йўқ...Кўп нарсa ўзгарди.

Сувайдо (Ялдонинг юзини силайди) Иситманг бор-ку...

Ялдо. Парво қилманг! Парво қилманг...

Сувайдо. Ҳаво совуқ. Театр ҳам совуқми?

Ялдо. Йўқ. Театрдан иссиқ, ҳароратли жой борми?!

Сувайдо. Менинг уйимга келиб, олдимда яша, Ялдо, майли дегин, жон қизим.

Ялдо. Майли, майли опа, Сизга қараш учун ҳам келаман унда.

Сувайдо. Ялдо, сен уларни кечир. Мен ҳам кечирганман. Биз канчалик совуқда ёлғиз қолиб кетсак ҳам кучли бўлишимиз керак. Уларга нисбатан кўнглингда нафрат, адоват қолдирма. Унақада ўзинг баттар қийналасан. Дилингни тоза, баланд тут.

Ялдо. Ҳа, опа, бу менинг ҳаётим. Менимча, бошқача яшолмасдим ҳам. Бўлиб ўтганларда ҳеч кимни айблай олмайман. Мен яшашим керак. Мен тинмай ишлайман. Одамни тушкунликдан фақат меҳнат қутқаради. Мен меҳнат қилишим керак. Биласизми, мен яна ёза бошляпман. Ўзимни тушуниш учун ёзаяпман ва гуноҳларим учун тавба-тазарру қиламан. Мен онамга хиёнат қилганман. (йиғлайди) Буни ўйласам юрагим увишиб оғрийди. Онам менга ҳаётини бағишлаганди. Мен эса... энди унинг олдидаги бурчимни ҳам бажаришим керак. Ҳар куни уйим олдига бораман. Лекин журъат қилиб ичкари киролмаяпман.

Сувайдо. Қўркма, онанг сени кечирази.

Ялдо(ўз-ўзига) Кечирази...кечирази...

Сувайдо. Кейин турмушга чиқ.

Ялдо. Йўқ...Йўқ. Мен енгилтак аёл эмасманки, кеча бировга, бугун эса бошқасига хотин бўлсам ...(секин, паст довушда) Мен уни ҳали ҳам севаман! Ҳали ҳам севаман!.. Опа, агар бировга эрга теккудек бўлсам, унинг олдида боролмайман. Агар унга керак бўлсам-чи?! Ёнидаги одамлар уни ёлғиз қолдиришса-чи? Бетоб бўлиб ётиб қолса-чи? Мен ўшанда унинг олдида бориб ғамхурлик қилишим, ёнида бўлишим

керак. Ваъда берганман. Кейин қабрига ҳар куни қатнайман. Гуноҳлари учун Ҳудодан афв сўраб дуо ўқиман... Агар ерга тегсам, буларни ҳеч бирини қилолмайман

Сувайдо. Сенга бошқаларни шунча жабр қилишгани етар, энди ўзингга ўзинг жабр қилмоқчимисан?!

Ялдо. Йўқ, опа, бу жабр эмас... Мен чайкаман. Мен “Чайка” ни яна ўйнаяпман.

Сувайдо. Девонам...

Ялдо. Менга фақат театр ҳамдард бўлаолайотганини ҳис қиляпман. Театр ҳар қанча қурбонликларимизга арзийди.

Парда

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Раҳбарий адабиётлар:

1. “Ўзбекистон театр санъатини ривожлантириш тўғрисида.”

Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони, 1998, 26 март.

2. И.А.Каримов. “Юксак маънавият енгилмас куч”, Т.: “Маънавият”, 2008, 138-бет.)

Адабиётлар

1. А.П. Чехов “Пьесалар” 3-том.

2. Михаил Бахтин “Романда замон ва хронотоп шакллари” Т.: “Академнашр” 2015.

3. Аристотель “Поетика”, Т.: Адабиёт ва санъат, 1980.

4. Еврипид “Медея”, Москва, 1969.

5. А.Н. Островский “Пьесалар”, Тошкент, 1956.

6. Н.В. Гоголь “Ревизор”, Т.: “Ўқитувчи” 1980.

7. Василий Шукшин “Чол, қиз ва офтоб”, Т.: Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1980.

8. Вильям Шекпир, Сайланма, Т.: Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси “Фан” нашриёти, 2008.

9. Шухрат Ризаев “Жадид драмаси”, “Шарқ”, 1997.
10. Абдуқаюм Йўлдошев “Пуанкаре”, Т.: “Академнашр”, 2014.
11. “Ўзбек адабиёти танқиди анталогияси”, Т.: “Турон-Иқбол”, 2011.
12. Иқбол Қўшшаева “Сукунат тугёнлари”, Т.: “Янги аср авлоди”, 2009.

Матбуот нашрлари

1. Баҳодир Йўлдошев билан мулоқот : “Ҳамза, ишқ, оловли кулча...”. Жаҳон адабиёти, 2013, 3.
2. Шоҳсанам “Батамом баҳшида”. Тафаккур, 2016, 1.
3. “Печоринча Зерикиш синдроми”. Тафаккур, 2016, 1.
4. “Санъат ва санъаткор ҳақида”, Андрей Тарковский. “Соғлом авлод учун”, 2016, 3.

